

SCENARIUSZ DLA NAUCZYCIELA

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

CELE OGÓLNE

1. Przybliżenie uczniom jednego z największych konfliktów XVII wieku.
2. Zapoznanie uczniów z postaciami historycznymi związanymi z wojną polsko-szwedzką.
3. Zwrócenie uwagi na oblężenie Jasnej Góry jako ważny moment w historii kraju.

CELE SZCZEGÓŁOWE

Cele poznawcze

1. Omówienie głównych etapów wojny polsko-szwedzkiej.
2. Zapoznanie uczniów z władcami i hetmanami okresu potopu szwedzkiego.
3. Omówienie skutków obrony klasztoru na Jasnej Górze, nawiązanie do konfederacji tyszowieckiej.
4. Zapoznanie z zabytkami z epoki znajdującymi się w zbiorach Muzeum Częstochowskiego.
5. Wprowadzenie nowych pojęć, takich jak: muszkiet, arkebuz, konfederacja, hetman.

Cele kształcące

1. Doskonalenie umiejętności interpretowania zabytków – szczególnie rycin, obrazów, części wyposażenia wojskowego.
2. Rozwijanie umiejętności pracy w grupie i brania udziału w dyskusji.
3. Kształtowanie umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego.
4. Rozwijanie umiejętności pracy z tekstem.

Cele wychowawcze

1. Zachęcanie do szukania informacji poprzez analizę zbiorów muzealnych.
2. Kształtowanie postaw patriotycznych w oparciu o ważne wydarzenia z historii Polski.

METODY PRACY

- ♦ praca w grupach ♦ dyskusja ♦ praca z zabytkiem ♦ rozmowa sterowana ♦ rozwiązywanie ćwiczeń ♦
- ♦ praca z mapą ♦ elementy wykładu ♦

NARZĘDZIA

- ♦ komputer i rzutnik ♦ wydrukowane i pocięte zadania do lekcji w odpowiedniej liczbie ♦

PRZEBIEG LEKCJI

5 min

Rekapitulacja wtórna

- ♦ Wyświetl na tablicy **zadanie 1**. Czy uczniowie znają wymienione tam konflikty? Wspólnie ustalcie, które dotyczą XVII w.
- ♦ Zwróć uwagę uczniów na konflikt zwany potopem szwedzkim. Zapytaj, co słyszeli na ten temat. Czy znają daty tej wojny? Jeśli nie, podaj im je.

35 min

Lekcja właściwa

- ♦ Przypomnij uczniom, kto władał Polską w XVII w. Zaakcentuj rolę dynastii Wazów. Za pomocą **tablicy 1** sprawdź, czy uczniowie rozpoznają poszczególnych królów z tej rodziny. Zapytaj uczniów czy wiedzą, za panowania którego z królów miał miejsce potop szwedzki.
- ♦ Opowiedz uczniom o przyczynach potopu szwedzkiego. Zaakcentuj czynniki takie jak pretensje polskich Wazów do korony szwedzkiej oraz walkę o dominację nad Morzem Bałtyckim. Zwróć uczniom uwagę, że potop był tylko jednym z etapów tej walki.
- ♦ Rozdaj uczniom **zadanie 2** i poproś o wykonanie. Sprawdźcie odpowiedzi. Po rozwiązaniu rebusu wyświetl **tablicę 2** i krótko przedstaw uczniom postać Karola X Gustawa, ówczesnego króla Szwecji.
- ♦ Wyświetl na ekranie **tablicę 3**. Wspólnie podyskutujcie, jak wyglądał początek wojny polsko-szwedzkiej. Kto zyskał przewagę? Na czym terytorium toczyły się działania wojenne? Dlaczego ten konflikt nazwano potopem? Czy Polska została zniszczona? Co w tej sytuacji zrobił król Jan Kazimierz?
- ♦ Rozdaj uczniom **zadanie 3** i poproś o wykonanie w 2-3 osobowych grupach. Następnie sprawdźcie odpowiedzi.
- ♦ Wyświetl na ekranie obraz z **tablicy 4**. Zapytaj uczniów czy wiedzą, co przedstawia. Następnie wyświetl im **film** o obronie Jasnej Góry (załączony do lekcji). Po obejrzeniu filmu wspólnie wykonajcie **zadanie 4**.
- ♦ Przedstaw uczniom Muzeum Częstochowskie. Na podstawie **tablicy 5**, która przedstawia zabytki z jego zbiorów, porozmawiajcie chwilę o uzbrojeniu stosowanym podczas potopu szwedzkiego. Następnie rozdaj uczniom **zadanie 5** i poproś o wykonanie. Sprawdźcie odpowiedzi.

- ♦ Porozmawiajcie o następstwach obrony Jasnej Góry. Rozdaj uczniom **zadanie 6** i poproś o wykonanie. Następnie sprawdźcie odpowiedzi.
- ♦ Wyjaśnij uczniom pojęcie „hetman”. Przedstaw sylwetkę Stefana Czarnieckiego, zapytaj uczniów, czy o nim słyszeli. Jacy jeszcze hetmani wstawili się w wojnie polsko-szwedzkiej? Wspólnie wykonajcie **zadanie 7**. Krótko skomentuj wspomniany w opisach udział wojsk rosyjskich i Jerzego Rakocznego. Materiały podsumowujące znajdziesz w przydatnych linkach.

4 min

Rekapitulacja pierwotna

:

- ♦ Podsumujcie w krótkiej dyskusji bilans wojny polsko-szwedzkiej. Czy wyparcie Szwedów z kraju można nazwać zwycięstwem? Jakie straty w ludności poniosła Rzeczpospolita? Jak zachowała się szlachta? Co udało się uratować? Jaką rolę w tym odegrała obrona Jasnej Góry? Co stało się z polskimi zabytkami?

1 min

Zadanie domowe

- ♦ Poproś uczniów, aby w kilku punktów zapisali konsekwencje potopu szwedzkiego, w oparciu o przeprowadzoną dyskusję.

Tablica 1

Domena publiczna

Domena publiczna

Domena publiczna

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Tablica 2

Karol X Gustaw, król Szwecji
domena publiczna

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Tablica 3

(za: wlapczpolske.pl)

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Tablica 4

Domena publiczna

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Scenariusz dla nauczyciela przygotowany przez Fundację Dziecięcy Uniwersytet Ciekawej Historii w ramach projektu „Historia: zobacz”.

Tablica 5

Fot. Muzeum Częstochowskie

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Zadanie 1

Wskaż, w które wielkie konflikty Rzeczpospolita Obojga Narodów była zaangażowana w XVII wieku:

Wojna
trzynastoletnia z
Zaknem Krzyżackim

Powstanie
styczniowe

Powstanie
Chmielnickiego

Wojna z Turcją

Wojna o Grody
Czerwieńskie

Potop szwedzki

Wiosna Ludów

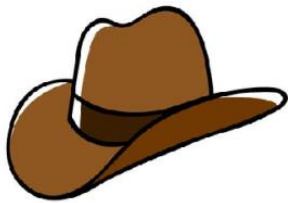
Najazd Brzetysława
z Czech

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Zadanie 2

Rozwiąż rebus:

PELUSZ=ROL

+

~~ZIK~~

Zadanie 3

Zaznacz, czy podane stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Wojska szwedzkie nigdy nie zajęły Warszawy.		
Pierwsza zwycięska dla Rzeczypospolitej bitwa w polu miała miejsce dopiero w 1656, rok do rozpoczęcia najazdu. Była to bitwa pod Warką.		
Opór wojskom Karola Gustawa stawili Gdańsk i Zamość – nie zostały zdobyte.		
Polakom udało się obronić klasztor na Jasnej Górze.		
Po dotarciu do Tarnowa i Krakowa, wojska szwedzkie zostały wreszcie rozbite.		

Zadanie 4

Po obejrzeniu filmu odpowiedz na pytania.

Obejrzyj film na temat oblężenia Jasnej Góry, a następnie odpowiedz na pytania:

1. Jak się nazywał przeor zakonu broniący Jasnej Góry?

- a) Ignacy Skorupka
- b) Augustyn Kordecki
- c) Jan Zamoyski

2. Oblężenie Jasnej Góry miało miejsce:

- a) w pierwszym roku wojny, w listopadzie i grudniu 1655 r.
- b) w 1656 r., gdy Polacy zaczęli już odnosić znaczne sukcesy w polu
- c) obrona Jasnej Góry była ostatnim etapem wojny, odbyła się w 1660 r.

3. Twierdza na Jasnej Górze:

- a) Była obsadzona silną załogą i miała do dyspozycji ponad 100 armat
- b) Miała skromną załogę ok. 250 ludzi
- c) Dostała posiłki na początku oblężenia – wewnątrz murów czekało ponad 1000 żołnierzy.

4. Szwedzi, nie mogąc sforsować murów, postanowili:

- a) Wprowadzić do twierdzy szpiega
- b) Zaatakować najsłabiej strzeżoną bramę
- c) Wykopać tunel

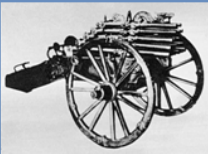
Zadanie 5

Przyporządkuj nazwę XVII-wiecznych broni do odpowiednich definicji.

Diagram illustrating the matching of 17th-century weapons to their definitions:

- Wielolufowa broń palna zwana piekielną machiną.** (Left side)
- Organki** (Top center)
- Pistolet skałkowy** (Top center)
- Muszkiet** (Center)
- Arkebuz** (Bottom center)
- Broń palna z zamkiem kołowym.** (Bottom center)
- Broń palna z zamkiem lontowym. Wymaga oparcia na podpórcę zwanej widelcem.** (Right side)
- Krótką broń palną z zamkiem skałkowym.** (Right side)

Images and sources:

- (Wikimedia Commons)
- (Wikimedia Commons)
- (Wikimedia Commons)
- (fot. Muzeum Częstochowskie)

Zadanie 6

Jak już wiesz z filmu, po udanej obronie Jasnej Góry szlachta powołała konfederację tyszowiecką. Uzupełnij tekst odpowiednimi słowami, aby dowiedzieć się o niej więcej.

Konfederacja tyszowiecka została powołana przez _____ na czele z _____ Stanisławem „Rewerą” Potockim i Stanisławem Lanckorońskim. Było to zrzeszenie o charakterze _____ mające na celu wypowiedzenie posłuszeństwa _____, ponowne podjęcie walki ze _____ i przywrócenie władzy prawowitemu królowi - _____. Jedną z ważniejszych przyczyn zawiązania konfederacji w Tyszowcach było oblężenie _____, traktowane jako zamach na święte miejsce _____. Związek zawiązano 29 _____, 2 dni po odstąpieniu Szwedów od klasztoru. Podjęto decyzję o _____ wojskowym w całym kraju.

Na wieść o zawiązaniu konfederacji i odrzuceniu władzy szwedzkiego króla, Jan Kazimierz Waza ruszył ze Śląska do _____. Po powrocie władcy z wygnania zawiązano nową konfederację, z Janem Kazimierzem na czele.

poborze

Karolowi Gustawowi

grudnia

szlachtę

wojskowym

Lwowa

Jasnej Góry

Szwedami

hetmanami

chrześcijaństwa

Janowi Kazimierzowi

Zadanie 7

Połącz nazwiska hetmanów z odpowiednimi opisami i portretami.

Stanisław Lanckoroński

Dowodził polskimi siłami na wschodzie. Zmuszony poddać się Karolowi Gustawowi, jak najszybciej powrócił do stronnictwa Jana Kazimierza deklarując udział w konfederacji tyszowieckiej. Odnosił zwycięstwo w bitwie z armią rosyjską i zmusił ją do kapitulacji pod Cudnowem.

Domena publiczna

Jerzy Sebastian Lubomirski

Wstąpił się podczas obrony Kamieńca Podolskiego podczas powstania Chmielnickiego. W czasie potopu odnosił początkowo sukcesy, został jednak rozbity. Uznał za swojego króla szwedzkiego Karola Gustawa, po zawiązaniu konfederacji tyszowieckiej wrócił jednak do obozu Jana Kazimierza.

Domena publiczna

Stanisław Rewera Potocki

Po klęsce Polaków w pierwszej fazie wojny, nie poddał się i objął dowodzenie nad ocalałymi oddziałami. Po wycofaniu się króla Jana Kazimierza na Śląsk wkroczył na Wawel i zabezpieczył archiwum i insygnia władzy. Zebrał prywatną armię, którą poprowadził przeciwko Szwedom. Zmusił do kapitulacji Jerzego Rakoczego. Za swoje zasługi został mianowany hetmanem polnym koronnym.

Domena publiczna

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

SŁOWNICZEK

Hetman – w dawnej Polsce naczelný dowódca armii

Konfederacja – zbrojny związek zawiązywany w konkretnym celu w przeszłości w Polsce i na Litwie, głównie przez szlachtę.

Wojna szarpana – inaczej: wojna podjazdowa. Nękanie silniejszego przeciwnika nagłymi i szybkimi podjazdami, pułapkami itp.

POLECANE MATERIAŁY

- https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,wydarzenia,159,karol_gustaw_ucieka_z_sandomierza.html – na portalu „historia poszukaj” przeczytasz o bitwie pod Sandomierzem
- <https://sites.google.com/site/potopszwedzki16551660r/przyczyny-i-przebieg-wojny/powrot-jana-kazimierza/najazd-jerzego-rakoczego> - o najeździe Jerzego Rakoczego podczas potopu
- https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,obrazy,198,obraz_sala_rycerska_na_jasnej_gorze.html – o malowidłach z Sali Rycerskiej w klasztorze na Jasnej Górze
- https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,obiekty,854,obiekt_mechaniczna_reka.html – o nietypowych łupach wojennych znajdujących się w Sztokholmie
- <https://www.muzeumczestochowa.pl/> - strona Muzeum Częstochowskiego, na którym znajdziesz m.in. wirtualną wycieczkę
- https://www.wilanow-palac.pl/rosja_wobec_najazdu_szwedzkiego_na_polske_czyli_o_pierwszym_w_historii_przymierzu_polsko_rosyjskim.html - o czasowym sojuszu Polski i Rosji w czasie potopu szwedzkiego
- <http://mojhistorycznyblog.pl/traktat-w-radnot-pierwsza-proba-rozbioru-rzeczypospolitej-obojga-narodow> - o traktacie w Radnot, czyli planach I rozbioru Polski.

PRAWIDŁOWE ODPOWIEDZI DO ZADAŃ

Zadanie 1.

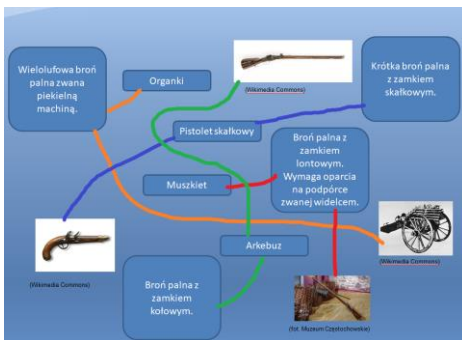

Zadanie 2. Karol Gustaw

Zadanie 3. 1-fałsz, 2-prawda, 3-prawda, 4-prawda, 5-fałsz

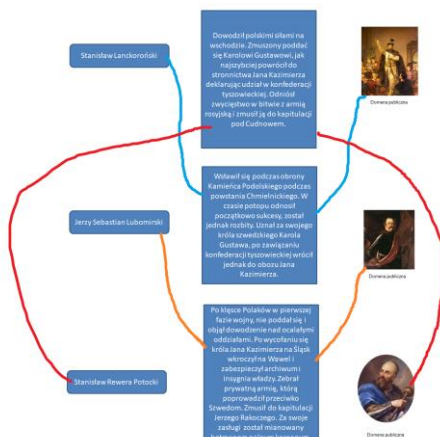
Zadanie 4. 1b, 2a, 3b, 4c

Zadanie 5.

Zadanie 6. szlachtę, hetmanami, wojskowym, Karolowi Gustawowi, Szwedami, Janowi Kazimierzowi, Jasnej Góry, chrześcijaństwa, grudnia, poborze, Lwowa

Zadanie 7.

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

**HISTORIA:
ZOBACZ**

**HISTORIA:
ZOBACZ**

**Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.**

niepodległa

**NARODOWY
INSTYTUT MUZEALNICTWA
I OCHRONY ZBIORÓW**

**HISTORIA:
POSZUKAJ**

Sfinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu
w ramach Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017-2022

Potop szwedzki – wielka wojna XVII stulecia

Scenariusz dla nauczyciela przygotowany przez Fundację Dziecięcy Uniwersytet Ciekawej Historii w ramach projektu „Historia: zobacz”.